

دندان به دندان خاییدن چیزی چه؟

از بس فشردهام به هم از جور روزگار

دندان من چوبخیه به دندان نشسته است» کلیم (همان، ج ۲۳: ۲۶۷) در تاریخ بیهقی هم امده است که اسماء به پسرش، عبدالله بن زبیر می‌گوید: «دندان افسشار با این فاسقان: در برابر این نابکاران مقاومت و پایداری کن» (بیهقی، ۱۳۸۲: ۱۳۹).

همچنین تأمل در بیتی که پیش از این کنایه در حمله حیدری آمده است، ما را در فهم کنایه مورد نظر یاری می‌رساند: «سپر بر سر آورد شیرالله علم کرد شمشیر آن ازدها» (ادبیات فارسی: ۲: ۱۳).

عکس العمل طبیعی بدن در مقابل درد و ضربه شدید، دندان‌ها را بر هم فشردن است تا درد و ضربه قابل تحمل تر باشد؛ همان طور که در داستان «گلستانهای فلک» از زنده‌یاد جلال آل احمد آمده است: «... خودش نشست لب پاشوره و پایش را یکهو کرد توی آب. دیدم که چشم‌هایش را بست و دندان‌هایش را به هم فشار داد...» (ادبیات فارسی: ۳: ۵۲).

پس با توجه به مطالب مذکور، جواب دقیق آن خودآزمایی، مقاومت و پایداری کردن است.

منابع

۱. گروه مؤلفان؛ ادبیات فارسی (۲)، چاپ دوازدهم، تهران، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، ۱۳۸۸.
۲. گروه مؤلفان؛ ادبیات فارسی (۳) (شاخص نظری به استثنای ادبیات و علوم انسانی)، چاپ اول، تهران، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، ۱۳۷۸.
۳. گروه برنامه‌ریزی و تألیف؛ دروس طلایی دوم دبیرستان، چاپ اول، تهران، کانون سنترش علوم، ۱۳۸۸.
۴. ملک‌محمدی، محمدرضاء؛ مجموعه کتاب‌های کتاب محوری گاج (ادبیات فارسی)، ۲، چاپ نهم، تهران، انتشارات بین‌المللی گاج، ۱۳۸۷.
۵. عنبرستانی، سعید؛ مجموعه طبقه‌بندی شده آموزش ادبیات فارسی کنکور، چاپ ۲۵، تهران، کانون فرهنگی آموزش، ۱۳۷۸.
۶. حضرت علی(ع)؛ نهج البلاغه، چاپ شانزدهم، مترجم: سید جعفر شهیدی، تهران، علمی و فرهنگی، ۱۳۷۸.
۷. حضرت علی(ع)؛ نهج البلاغه، ۲، ترجمه و شرح فضیل الاسلام، ۱۳۵۱.
۸. زیدری نسوانی، شهاب‌الدین محمد؛ نفثه‌المتصور، چاپ دوم، تصحیح و توضیح امیرحسن یزدگردی، تهران، توس، ۱۳۸۵.
۹. بیهقی، ابوالفضل؛ گزینه تاریخ بیهقی، چاپ چهاردهم، به کوشش خلیل خطیب‌رها، تهران، مهتاب، ۱۳۸۲.
۱۰. دهخدا، علی‌اکبر؛ لغتنامه دهخدا، چاپ اول از دوره جدید، تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۳.

چکیده

نویسنده با ارائه شواهدی از متون، این نظر را مطرح می‌کند که کنایه مورد نظر در درس «حمله حیدری»، به معنای خشم نیست بلکه در مفهوم مقاومت و پایداری به کار رفته است.

علی‌اصغر فیروزنا

مدرس دانشگاه آزاد بجنورد

کلید واژه‌ها:
کنایه، دندان، خاییدن، خشم، مقاومت.

در خودآزمایی درس سوم از کتاب ادبیات فارسی (۲) (حمله حیدری) چنین آمده است: «عبارت کنایه دندان به دندان خاییدن یعنی چه؟» (ادبیات فارسی: ۲: ۱۴). در پاسخ به پرسش یاد شده، برخی چنین گفته‌اند: «خشم و عصبانیت» (کتاب گاج ادبیات فارسی: ۵: ۲). و «نهایت خشم را نشان دادن، عصبانیت و خشم» (دروس طلایی دوم دبیرستان: ۴: ۱۴) و «بخایید دندان به دندان: کنایه از خشم و عصبانیت» (مجموعه طبقه‌بندی شده آموزش ادبیات فارسی کنکور: ۱۱: ۲۱).

اما با مراجعه به متون دیتی و ادبی به پاسخی دیگر، که دقیق تر هم هست، دست می‌یابیم. حضرت علی(ع) در توصیه به محمد حنفیه در رعایت آداب جنگ، چنین فرموده است: «عَصَّ عَلَى ناجِذَكَ: دندان‌ها را برهم فشار» (نهج البلاغه، ۱۵: ۳۷۸). ترجمه زندنهام فیض‌الاسلام هم از همان عبارت چنین است: «دندان روی دندان بنه (سختی‌های جنگ را بر خود هموار کن)» (نهج البلاغه، ۶: ۳۵۱).

امیرحسن یزدگردی از تواریخ صدر اسلام چنین نقل کرده است: «از ابورافع، که از جمله موالی حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله بود، روایت کنند که در حین کارزار به ضربت مرد یهودی سپر از دست حضرت رها شد و بر زمین افتاد، لکن ایشان به هیچ‌روی خویشتن از جای نبرده، در نبرد با آن فاسقان دندان افسرندن.» (زیدری نسوانی، ۱۳۸۵: ۲۶).

علامه دهخدا نیز در لغتنامه آورده است: «دندان افساردن [آد آد] (مص مرکب) دندان فشردن- مقاومت و پاشناری کردن» (دهخدا، ج ۲۳، ۳۷۳: ۲۷۱) و نیز: «دندان به دندان فشردن کنایه از صبر و تحمل بر متابب شدید است: